రంగ గ్రామసింహ రత్తయ్య

మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి

ఏది ఎలావచ్చేదీ, ఎప్పుడువచ్చేదీ, ఎందుకు వచ్చేదీ మన కేమీ తెలియదుకదా! మెట్టవేదాంతములోకి దిగా ననుకోకండి. మనజీవితములో మంచికో, చెడ్డకో, అనేకమార్పులు వస్తూఉంటాయి. ఈమార్పులకు కారణ మేమిటి. అని మనము ఎప్పుడేనా యోచిస్తామా! కారణం లేని కార్యము ఉండదుకదా. అలాఆలోచిస్తే ఎక్కడి వరకు లాక్కుపోతుందో ఊహించలేము. లేదూ, పోనీ మనము ఏపనేనా చెయ్యబోయేటప్పుడు దాని ఫలితము ఏమవుతుంది. ఇది ఎలాపరిణమిస్తుంది అని ఎప్పుడేనా ఆలోచిస్తామా మనం. అంటే పెద్దవ్యాపారాలూ, వుద్యోగాలూ, అలాంటి వాటిసంగతి కాదు నేను చెప్పేది. వాటినిగురించి ఎలాగూ ఆలోచిస్తాము. చచ్చేటట్లు రాత్రింబగళ్లు నిద్రహారాలు మానుకునికూడా ఆలోచిస్తాము. ఈవ్యాపారం చేస్తే ఇంతలాభము వస్తుందికదా. ఇంతవస్తే ఈ మేడ కడదామనో, ఈ భూమి కొందామనో, ఓబిరుదుకోసం ప్రయత్నిద్దామనో, కొడుకును ఇంగ్లాండు పంపిద్దామనో, శత్రువులెవళ్లేనా ఉంటే వాళ్లను మాడ్చేద్దామనో, ఏవేవో ఆలోచనలు ఉంటాయి. ఉండకపోవు.

మామూలుగా నిత్యవ్యవహారంలో మనం చేసే ప్రతి చిన్నపనికి ఇంతసేపు ఆలోచిస్తామా అంట. అదీ నేననేది. కాఫీహోటలుకు వెళ్లేటప్పుడో, బీచికి షికారు వెళ్లేటప్పుడో, లేదా ఏదేనా మీటింగుకు వెళ్లేటప్పుడో, దాని ఫలిత మేమిటని మనం దీర్ఘాలోచన చెయ్యం చూడండి. చేసీ ప్రయోజనం లేదనుకోండి. అదివాస్తవమే కాని ఒకొక్కప్పుడు ఇటువంటి స్వల్పాలనుకునే వాటివల్లనే జీవితంలో విపరీతమైన మార్పులు వస్తూవుంటాయి. తరువాత ఆలోచించుకుంటే మనకే ఆశ్చర్యము వేస్తుంది.

పాండవులు ఆనాడు జూదమాడేరోజున ఇలా వస్తుందని వాళ్లు ఊహించారా. లేదు. రోజూవాళ్లకి జూదము ఆడుతూఉండడము గెలుస్తూఉండడమో, ఓడుతూఉండడమో పరిపాటి అయిపోయింది మన క్లబ్బులో బేస్తుఆటలాగ. కాని ఆనాడు కాస్త ఆలోచించిఉంటే భారతయుద్ధం జరక్కపోయేది కదా. గయుడు ఎప్పుడూ షికారువెళ్లడమూ తాంబూలము వేసుకునో చుట్టకాలుస్తూనో ఉమ్మివేస్తూ ఉండడమూ అలవాటే కదా. ఆనాడు కాస్త పరాకుతగ్గించి, పక్షిలా మనము పైనఎగురుతున్నాము. ఉమ్మేస్తే ఎవరి నెత్తిని పడుతుందో అని కాస్త ఆలోచించిఉంటే పంత గాడిదగత్తర కాకపోయేది కదా. నెపోలియను ఆరోజున.........ఆగొడవంతా ఎందుకులెండి. మా రత్తయ్య సంగతి చెప్పొచ్చి ఈగొడవలో పడ్డాను. వాడికి పాపం ఇలాగే అతిస్వల్పవిషయమువల్ల వాడి సంసారము ఛిద్రమయిపోయింది. ఈ పుట్టిములకంతా కారణం ఆరోజున నాటకాని కెళ్లడం. రోజూ ఎంతమంది నాటకాలకూ సినీమాలకూ వెళ్లడంలేదు చెప్పండి. వాళ్ల అందరి కొంపలూ ఇలాగే కూలిపోయాయా, వాడిఖర్మ మిలాకాలింది కాని! మారత్తయ్యకు పాతికసంవత్సరాలు వచ్చేవరకూ ఎప్పుడూ నాటకం మొగము ఎరుగడు. నాటకాలపేరు చెపుతే వొళ్లు మండిపోయేది. వాడికి మేమెవరమేనా నాటకానికి వెడతామంటే ఎందుకలా డబ్బు తగలేసుకోడమని మమ్మల్ని చివాట్లు వేస్తూ ఉండేవాడు. అటువంటివాడు ఒకరోజున నాటకానికి వెళ్లడము సంభవించినది. ఇంకఎంతగోలా జరక్కుండా ఎలా ఉంటుంది.

గున్నయ్య అని మాకు ప్రాణస్నేహితుడు. వాడి అమ్మమ్మ చచ్చిపోతే ఆమధ్య, వాడికి కొంతవారసత్వం కలిసింది. ఏమాత్రమో రొఖ్ఖంకూడా చేతికొచ్చింది. ఆసంతోషంచేత —అమ్మమ్మ పోయినందుకు కాదు. డబ్బు చేతికొచ్చినందుకు— మాకు విందుచేశాడు.

పొద్దున్నే పరకడుపున ఫలహారంతో ప్రారంభించి, రాత్రి భోజనానంతంవరకూ చచ్చేటట్టు దట్టించి ఆపసోపాలు పడుతుంటే, రాత్రి నాటకంకూడా చూస్తేనే కాని ఈవిందు పూర్తికాదని, మమ్మల్ని చంపి, లాక్కుపోయాడు. రత్తయ్య—ఎంతగోలపెట్టినా మేము విని పించుకోలేదు. ఆయాసమన్నాడు, తలనొప్పిఅన్నాడు, నిద్రమేలుకుంటే జబ్బుచేస్తుంది అన్నాడు. నాటకం చూడకూడదని తనకు Principle అన్నాడు. ఆఖరుకు మాసున్నయ్య కాస్త బండముండావాడులెంకి—ఇది పనికాదనుకున్నాడు. 'ఏడిచావు లేవోయి, ఇంక కట్టిపెట్టు సోది. పాదిరీలకూ, బ్రహ్మసామాజికులకూ, కాలేజీప్రిన్సిపాల్సుకూ, ఇంకా అలాంటిముసలాళ్ళకూ మతకాళ్లకూకాని, ముక్కుపచ్చలారని ముండకు నీకు అందులో కొత్తగా enrol అయిన advocate కు నీకు Princlpes ఏమిటి నీపిండాకుడు. ఊరు కుంటున్నకొద్దీ మహా చెలరేగుతున్నావు. నడువు" అని మారత్తయ్యకు నడవడానికి అవకాశము ఇవ్వకుండానే అమాంతం ఎత్తుకెళ్లి బండిలో కూలేశాడు. రత్తయ్య ఇంకమళ్లి నోరెత్తితే వొట్టు. ఆరాత్రి చింతామణి నాటకం. నటకులంతా సుప్రసిద్ధులు. బిరుదాంచితులు, మెడలిష్టులు, రికార్డులు ఇచ్చినవారూను. అందుచేత అంతా తలోఊరునుంచీ ఆరాత్రే దిగారు. నాటకం ఎంత అద్ధాన్నముగాఉందో చెప్పలేను. యమబాధపడుతూ చివరవరకూ క్యాసాబిఆంకాలులాగ కూచున్నాము. ఎన్నివిందులుచేసినా మాసున్నయ్య ఈఋణం తీర్చుకోలేడు. మారత్తయ్య పడ్డబాధ చెప్పనే అక్కరలేదు. బయటకి వచ్చినతరువాత సున్నయ్యని ఖూనీచేస్తాడేమో అని హడిలిపోతున్నాము. సున్నయ్యకూడా చాలాచిన్నపుచ్చుకుని, అనేకరకాలుగా క్షమార్పణలు చెప్పుకున్నాడు. అంతకంటె ఏమి చెయ్యగలడు పాపం. రత్తయ్య అంతా దిగమింగుకుని మౌనముద్ర వహించాడు. ఇంక జన్మలోమళ్లీ మాట్లాడడేమో అనుకున్నాం. అలా మాట్లాడకపోయినా బాగుండేది. వాడి సంసారము ఛిద్రం కాకుండానేనా ఉండేది.

రాత్రి ఎవళ్లకొంపలకు వాళ్లు చేరుకున్నాం. మరునాడు పొద్దున్న మళ్లీకలుసుకోలేదు. సాయంకాలము నాలుగుగంటలకే, క్లబ్బులో హాజరయ్యాము. నేను బిలియర్డురూములోకి వెళ్లాను. సున్నయ్య టెన్నిసుకోర్టులో వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. రత్తయ్య పేపరుపుచ్చుకొని, వరాండాలో కూర్చున్నాడు. నేను కాస్సేపు బిలియర్డుబంతులు బద్దలకొట్టి వెఅర్ధరూపాయి పద్దురాసుకుని వరాండాలోకి వచ్చేసరికి రత్తయ్యచుట్టూ ఒకవందమంది మూగినట్లు మూగారు. మా రత్తయ్య నదురూ బెదురూ లేకుండా కాంగ్రెసుఆరేటరులాగ లెక్చరు కొడుతున్నాడు. ఏమిటో విందామని దగ్గరకు వెడుదునుకదా క్రితంరాత్రి నాటకంగొడవ. ఎవరో మావాడిని కాస్త కదిపినట్లున్నారు. రాత్రినుంచీ అణిచిపెట్టినదంతా ఒక్కసారి కట్టతెగి మహాప్రవాహంలా బయటబడ్డది. మావాడి విమర్శన విన్నకొద్దీ నాకూ ముచ్చటేసింది. మామూలు పత్రికగొడవలా కాకుండా చాలా నూతనంగానూ, రసవంతంగానూ ఉంది. మావాడికి ఆమాత్రం రసికతగాని విజ్ఞానంకాని వివేకంగాని ఉందని అనుకోలేదు. తమపేరుకూడా పూర్తిగా సంతకమేనా చెయ్యలేనివాళ్లంతా నాటకవిమర్శలు చేస్తున్నరోజుల్లో పెద్దపాండిత్యం అవసరంలేదుకాని అయినా మావాడి విమర్శమట్టుకు చాలాబాగుంది. అంతావిని సభలో ఒకపెద్దమనిషి "ఏమండీ రత్తయ్యగారూ ఇదంతా కడుపులోపెట్టుకోకపోతే ఏపేపరుకన్నా రాయకూడదూ. చచ్చిపోతున్నాం ఈపాడునాటకాలతోటి. మీరు వ్రాసిఇవ్వండి. నేను పంపిస్తాను" అన్నాడు. ఎప్పుడూ ఏ Publicity కీ ఒప్పుకోనివాడు 'సరేను' అన్నాడు వాడు. అన్నట్టుగానే మరునాడు మావాడు వ్యాసం వ్రాసిఇచ్చాడు. ఆపెద్దమనిషి పత్రికకు పంపించాడు. సకాలంలో అచ్చుపడ్డది. ఆదెబ్బతో రత్తయ్య పెద్దనాటక విమర్శకుడయ్యాడు. ఇంకను ఆపూరు ఏకంపెనీవచ్చినా రత్తయ్యకు Complimentary Tickets పంపడము మొదలుపెట్టారు. టిక్కట్టు వాళ్లు పంపినతరువాత వెళ్లకపోతే బాగుండదని నాటకాలకు

వెళ్లడం ప్రారంభించాడు. మధ్యమధ్య విమర్శనలు వ్రాస్తూఉండేవాడు. కొన్నాళ్లయినతరువాత అందరికీ వ్యతిరేకంగా రాశేసరికి, అన్నికంపెనీలవారుకూడా పలుక్కున్నట్లు రత్తయ్యకు Free Ticket పంపడం మానేశారు. ఇలాగుండగా మావూళ్లో కొందరు పెద్దమనుష్యులు సంప్రతించుకుని, నాటకసమాజముఒకటి స్థాపించవలెనని తలపెట్టారు. ఈరోజుల్లో ప్రతివాడికీ అదో జబ్బుకాదూ. తను ఎలాఉండి ఏమైపోయినా, ప్రపంచాన్నో, దేశాన్నో, గ్రామాన్నో, అనమం పక్కఇంటివాడినో ఉద్ధరిస్తున్నట్లు అనిపించుకోవలెనని ప్రతివాడికి సంకల్పము. ప్రస్తుతం నాటకాలసంగ తేమీ బాగాలేదు. అందుకని అందరిదృష్టీ నాటకాలమీద పడ్డది. దాన్ని ఎలాగైనా ఉద్ధరించితీరవలెనని అనేకమంది ప్రయత్నాలు చేస్తున్నారు.

ఒక్కఅరగంటసేపు బ్రహ్మ అవతలికితప్పుకుని, సృష్టివ్యవహారము తనచేతులో విడిచిపెడితే ప్రపంచమింత అధ్వాన్నంగా ఉండకపోనని ప్రతిమనిషీ. అనుకుంటూ ఉంటాడు మావూళ్లో కాలేజీఏక్టర్లు (అనగా కాలేజీలలో చదువుకునేటప్పుడు ఏపండుగకో వేషము వేసుకున్న బాపతు) క్లబ్బుఏక్టర్లు, ఏనివర్సరీఏక్టర్లు, ఓల్డుబాయిస్‌డే ఏక్టర్లు, 'మనమే స్టేజ్ మీదకెడితేనా' అని ఊహించుకునే ఏక్టర్లు, ఇంకా అమాంబాపతూ ఇలాంటివారంతా పాతికముప్ఫైమంది, టౌనుహాలులో సభ జరిపి, ఇటువంటి పట్నవాసంలో, ఒకనాటకసభ లేకపోవడము చిన్నతనంగాఉన్నదనీ, అందులో రత్తయ్యలాంటి విమర్శకాగ్రేసరులు, సుబ్బారావులాంటి నటకులు, నరసింహారావులాంటి పాటకులు, వెంకటశాస్త్రిలాంటి గ్రంథకర్తలు, ప్రసాదరావులాంటి చిత్రకారులు ఉన్నచోట,నాటకంకంపెనీ లేకపోవడంకంటె హాస్యాస్పద మేముంటుంది అని అడిగాడు ఒకాయన. వెంటనే ఇంకొకరులేచి, తప్పకుండా సభ వెంటనేస్థాపించవలసినదని తీర్మానించాడు.

మావూళ్లో Grand oldman ఒకాయన ఉన్నారు. అన్నిఊళ్లకూ ఉంటారు లేండి. మావూరాయన మరీ Grand అన్నమాట. ఇక్కడ అమ్మవారిజాతర మొదలు ఆర్టుఎక్జిబిషన్‌వరకూ ఏది వచ్చినా ప్రథమతాంబూలము ఆయనకు ఇవ్వడం ఒక ఆనుమాయిత. ఇవ్వకపోతే ఏం ప్రమాదిస్తుందోఅని భయమనుకుంటాను అందరిని. అనగా అన్నిటికీ President పదవి ఆయనకు జన్మహక్కుగా ఏర్పడ్డది. ఈ సభకుకూడా అగ్రాసనాధిపత్యం వహించవలసినభారము పాపము ఆయన భుజాదండములమీదనే పడ్డది. మా రత్తయ్యను సెక్రటరీగా ఎన్నుకున్నారు. సకాలంలో సభ నాటకాలు ప్రదర్శించడము ప్రారంభించింది. మొదట ఒకఇంగ్లీషునాటకం తరువాత ఒక తెలుగునాటకం వేశారు. రెంటిలోనూకూడా మారత్తయ్యకుకూడా పార్టు ఇచ్చారు. మావాడికి ఏదివచ్చినా విపరీతమే. అమిత Serious గా తనపార్టుచదివి ఇంటిదగ్గర, వీధులోను, స్నేహితులదగ్గర ఎక్కడపడితే అక్కడ rehearsals మొదలెట్టాడు. నాయకురాలికంటె హంగుదారుల హంగామా ఎక్కువైనట్లు, కథానాయకుడికంటె వెయ్యిరెట్లు ఎక్కువబాధపడ్డాడు మావాడు. ఆనెలరోజులూ మధ్య మేమంతా చచ్చామంటే నమ్మండి.

ఎలాగైతే నేమి నాటకాలుపడ్డాయి. ఫరవాలేదు బాగానేఉన్న వనుకున్నారు అంతాను. రత్తయ్య కేవలం కబుర్లేకాకుండా, బాగానే ఏక్టుచేశాడన్నారు. అందరిదాకా ఎందుకు,వాడేఅన్నాడు. "వెధవలంతా తగలేశారు కాని లేకపోతే ఇంకాబాగుండేది" అని. అనగా నాటకం ఏమాత్రమేనా బాగుంటే తనవల్లనేనని. మరి రెండు నాటకాలయేసరికి మావాడికి 'రంగగ్రామసింహ' అనే బిరుదుకూడావచ్చింది. ఆబిరుదు ఎందుకువచ్చిందో ఎలా వచ్చిందో ఇప్పటికీ మాకు తేలలేదు. ఆవిషయంమావూళ్లో పరిశోధకు లింకా పరిశీలిస్తూనేఉన్నారు.

అయ్యా ఆరాత్రి వాడి Tragedy కి ప్రారంభమనుకోండి. గొప్పనటకుడు కాతగ్గలక్షణాలన్నీ తన దగ్గర ఉన్నాయనీ, అవన్నీ తప్పకుండా Develop చెయ్యాలనీ, తనజీవితమంతా నాటకకళోద్ధరణకే వినియోగిస్తాననీ శపథంచేశాడు. రెండునిలువుటద్దాలు, ఒక

హార్మోనియము, బజారులో దొరికినన్ని నాటకాలూ సంపాదించాడు. కన్యాశుల్కము మొదలు కనకతార వరకూగల అన్నిరకాల నాటకాలలోనూ ముఖ్యపాత్రలకు సంబంధించినభాగాలను వల్లెవేశాడు. "ఇన్ని నాటకాలూ వేస్తుందా మీకంపెనీ, ఒకవేళ వేస్తేమట్టుకు అన్నిటిలోనూ నీకే నాయకపాత్ర ఇవ్వడానికి వీలౌతుందిగనుకనా ఎందుకాశ్రమంతాను" అని ఊరుకోలేక అడిగాను. 'వేసినన్ని వేస్తుంది మాకంపెనీ, తక్కినవి కొన్ని నేను Monoacting చేస్తాను' అన్నాడు. మళ్లీమాట్లాడితే Gramaphone records ఇస్తానన్నాడు. లేకపోతే ఏహిందూస్తానీవాళ్లనో బెంగాలీవాళ్లనో పట్టుకుని ఎవళ్లోనలుగురుఅమ్మాయిజగ్గాయిలను తీసుకుని టాకీలు తయారుచేయిస్తానన్నాడు. ఇంకనే మనగలము వాడిని. అక్కడనుంచి ప్రారంభమైనదండి వాడిజబ్బు. జబ్బంటే మరేమీకాదు. మనిషిలో ఒక విధమైన వింతమార్పు బయలుదేరింది. మాటలోను, చూపులోను, నడకలోను అంతామార్పే. ఊరికే మార్పని నేను చెప్తే నమ్మరు. ఆరోజుల్లో మీరు వాడినిచూచి తీరవలసింది.

కాస్త కాలుపొడుగుమనిషేమో స్వతహాగాను, వాడు మామూలుగా నడుస్తుంటే, పెద్దపెద్దఅంగలేసుకుని, పరుగెడుతున్నట్టుగా ఉండేది. అలాంటి దిప్పుడదంతా మానేశాడు. అవతల కొంపలంటుకుని, ఇవతల పెద్దపులి తరుముకొనివచ్చినాసరే, మందగమనమేకాని, మామూలు నడకెక్కడా కనుపించడము మానేసింది. దుష్యంతుడువేషంలోఉన్న యడవల్లిసూర్యనారాయణలాగనో, శివాజీవేషంలోఉన్న మాధవపెద్ది వెంకట్రామయ్యలాగనో నడవాలని వాడిఆశయము. మాకు మట్టుకు వాడినడకచూస్తే, గోదావరినుంచి నీళ్లబిందె బుజాన్ని పెట్టుకుని, ఉమ్ములలోనూ అంట్లలోనూ ఎక్కడ కాలుపడుతుందోఅని, ఎత్తిఎత్తి అడుగులువేశే బ్రాహ్మణవితంతువు స్ఫురణకొచ్చేది. అదివరకెప్పుడూ, కల్లబ్బికువస్తే పేపరుపుచ్చుకొని ఒకమూల కూర్చునేవాడు. ఇప్పుడలా కూర్చోడము మానేశాడు. ఏదో దీర్ఘాలోచన చేస్తున్న రాజువేషంలాగ వరాండాలో పచార్లు సాగించడము మొదలుపెట్టాడు. చూపు మామూలుచూపు మొదలేపోయింది కదా! ఎప్పుడూ కనుబొమలు ఎగరేస్తుండడమో, లేకపోతే ముళ్లు వేస్తుండడమో. దృష్టిఎప్పుడూ భ్రూమధ్యమందో నాసికాగ్రమందుఉండడమేకాని, మామూలుచూపుఎప్పుడూ కనపడేదికాదు. మనతోటి మాట్లాడుతోంటేకూడా మనకేసి కాకుండా, మననెత్తిపైనుంచి అవతలఏదో చూస్తున్నట్లుగా Busterkeaton కుమల్లే చూడడము నేర్చుకున్నాడు. ఇంక ఎవరితోనేనా మాట్లాడవలసివస్తే రాజు మంత్రితోనో లేక వేడుకచెలికానితోనో మాట్లాడుతున్నట్లో, తండ్రి, చెడిపోతున్నకొడుక్కు ఆఖరుసారి సలహాఇస్తున్నట్లో లేక సినీమాలో విలన్, ఏహోటళ్లోనో తోటిదొంగను కూచోపెట్టి, రహస్యంగా, ఇదీఇలాచేసి, అదిఅలాచేసి, వాడిని డొక్కబద్దలుచెయ్యాలనని బోధిస్తున్నట్లో, మాట్లాడడమేకాని, మామూలుధోరణి ఎక్కడా లేదుకదా. ఇంక కనుబొమలెగరెయ్యడం, గుడ్లు మిటకరించడం, ముక్కులు పెద్దవిచేస్తోండడం, పెదవులు ఆడించడం, చేతులు ఝాడించడం ఇలాటివాటికి లేఖ్ఖలేదనుకోండి. మాటకు ముందు చెయ్యి నొసటనుపెట్టుకుని 'హా' అని ఒకపెద్ద నిట్టూర్పు విడవడం. ఏదో ఆలోచించి అదేమీ లాభంలేదన్నట్లు తలతిప్పడం. మన మేదేనా చెప్తోంటే, మీసముమీద చెయ్యివేసి, 'ఎంతద్రోహము! తరువాత తరువాత' అన్నట్లు తలపంకించడము. ఇంకా ఇటువంటిఅవలక్షణాలు ఎన్నో.

రోడ్డేనడుస్తూ, హఠాత్తుగా నిలబడిపోయి "వీని నెన్నటికైన అధఃపాతాళమున కణగద్రొక్కి, నాకసి తీర్చుకొనక పోదునా' అన్నట్లు, వోళ్లు, పళ్లు, గుప్పిళ్లు బిగపట్టి, గుడ్లెర్రచేసి త్వరత్వరగా ఊపిరివిడుస్తూ నిలబడిపోయేవాడు. గోదావరిగట్టుననడుస్తూ పక్కనెవరేనా కుర్రాడుకూడాఉంటే, "ప్రేయసీ, చూచితే, ప్రకృతి రామణీయక"మని వర్ణిస్తోన్నట్లు, వాడిబుజముమీద చెయ్యివేసి, బుగ్గనిమురుతూ, రెండోచెయ్యి ఆకాశంకేశి జూపినిలబడిపోయేవాడు. ఇలా ఎన్నని చెప్తే మీకు తెలుస్తుంది. ఇదో జబ్బంటారా కాదంటారా.

మేము అనేకవిధాల, వేళాకోళం చేశాము. వెక్కిరించాము. ఏడిపించాము. తిట్టాము. తిమ్మాము. ఏమి చేసినా వాడివేషముమట్టుకు మార్చలేకపోయాము. భాషకూడా క్రమేణా గ్రాంథికంలోకి దింపడము మొదలెట్టాడు. ఏమిట్రా ఈవెర్రివేషమంతానని ఒకరోజున నిలదీసి అడిగాము. దానికేమీ సమాధానము లేదు. 'ఈశ్వరేచ్ఛ' అన్నట్లు ఆకాశంకేసి చేతులు చూపించాడు మాకు వొళ్లుమండింది. మండదూ. వాడితోటి మాట్లాడడానికి భయమాయె రోడ్డుననడవడానికి సిగ్గాయె. మాగున్నయ్యకుక్క, పందికొక్కుని మెడ పట్టుకొని ప్రాణంపాయేదాకా ఝాడిస్తుంది మాశారు, అలాగ రత్తయ్య గొంతుకపట్టుకొని, పళ్లుగలగలలాడేటట్లు రెండుఊపులుఊపి, "ఏమిటీగోలంతాను, నిన్నుచూడ లేక మధ్య మేము చస్తున్నాము" అన్నాడు. ఆపశంగా నెత్తినచెయ్యిపెట్టుకొని "నన్నేల ఇట్లు హింసించెదరు. హా పరమేశ్వరా, నేనేమి అపకారమొనర్చితిని" అని యథాశాస్త్రీయంగా విలాపం ఆరంభించాడు. నోరుమూసి, "సరిగ్గాసమాధానము చెపుతావా లేకపోతే, మళ్లీ ఇందాకటి Dose repeat చెయ్యమన్నావా" అని ఒక్కఉరుముఉరిమాడు గున్నయ్య. దానితో హడిలిపోయి, "ఏమిట్రా నన్ను చంపుతారు. నేను ఎలా ఏడుస్తే మీకెందుకు. Acting అంటేఏమిటో మీకెప్పుడూ serious గా ఆలోచించినట్లు కనపడదు. Stage మీద మనము Act చేస్తాంటే, ఏదో బిగపట్టి ఏదోచేస్తున్నట్లుగా కాకుండా Natural గా ఉండాలి. లేకపోతే effective గా ఉండదు. Art lies in concealing art అన్నాడు. అందుకని మన నిత్యజీవనంలోకూడా, ప్రతిఆలోచనకూ మాటకు తగ్గ movements జాగ్రత్తగా ఆలోచించుకు చేస్తుంటే, అది natural అయిపోయి, Stage మీద wonderful effect ఇస్తుంది. ఇంత serious గా thinkout చేసి practice చేసిన వాళ్లెవళ్లూమనలో లేకపోవడంచేతనే మననాటకాలు అలాతగులడుతున్నాయి" అన్నాడు.

"ఓరినాయనమ్మో, మనం మామూలుగా ఉన్నట్లు stage మీద ఉంటే బాగుంటుందికాని stage మీదఉన్నప్పుడు ఫలానప్పుడు ఇలాఅభినయిస్తే బాగుంటుందనుకొని ఊహించినదల్లా బయటకూడా చేస్తుంటే stage మీదనే హాస్యాస్పదంగా ఉన్నప్పుడు, రోడ్డుమీద ఎంతఅసహ్యంగా ఉంటుందో ఆలోచించు. ఇంక నీవెర్రివేషాలుకట్టిపెట్టి మామూలుగా బుద్ధికలిగి బ్రతికితివా సరేసరి. లేదూ, ఇంకనెప్పుడూ మాతో మాట్లాడవద్దు" అన్నాడు, గున్నయ్య. "ఏమీ నన్నేకాకినిచేసి, నట్టేటముంచిపోవుట మీకు ధర్మమేనా" అని అభినయమారంభించబోతుంటే, "ఒరేయిరండిరా. వీడితో లాభం లేదింక. వాడివరసచూస్తే కీర్తనకూడా పాడేట్లున్నా" డన్నాడు, గున్నయ్య. హడిలిపారిపోయాము అక్కడనుంచి.

అయ్యో, నడిరోడ్డుమీదా, క్లబ్బులోనూ, పరాయివాళ్లదగ్గరనే ఇలాఉన్నప్పుడు, సర్వస్వతంత్రమైన భార్యదగ్గిర వాడింట్లోసంగతి ఇంకనడిగారూ! ఆవిడ దగ్గర చేశేశృంగారాభినయాలూ, ఆవిడ ఎదుటకనపర్చే విరహవేదనలూ ఇన్నీ అన్నీ కావు. బహుయోగ్యురాలు గనుక ఆఅమ్మాయి, ఎన్నాళ్లో ఓపికపట్టి ఊరుకుంది. ఎన్నాళ్లకూ మారకపోతే బ్రతిమాలుకుంది; కోపగించింది; పుట్టింటికి వెళ్లిపోతానని బెదిరించింది. ఏమి చేసినాసరే వాడిగుణము వాడుమానడే. ఒకరోజున నేను వాళ్లింటికివెళ్లాను ఆవిడ కాఫీతీసుకువచ్చి ఇచ్చి, "అన్నగారూ, మీ బావగార్ని కాస్తమీరేనా మందలిద్దురూ, చచ్చిపోతున్నాను. సిగ్గేసిపోతోంది. లేకపోతే పిచ్చేమోఓమాటుఏ డాక్టరుకైన్నా చూపించనేనా చూపించండి ఈయనతోటి పడేబాధ ఇంతా అంతా కాదు. అస్తమానమూ అవిపాటలు కావు పద్యాలుకావు. వీధివీధంతా హోరెత్తిపోతోంది. నలుగురిలోనూ తలెత్తుకు తిరగలేకుండా ఉన్నాను. అదికాకుండా కుర్రకుంక, మావాడు, కాస్తజ్ఞానమొస్తున్న రోజులు. వాడూ ఇలా పాడైపోతాడేమో నని హడిలిపోతో రోజూ వెయ్యి దేవుళ్లకి మొక్కుకుంటున్నాను. అన్నది" కళ్లువత్తుకుంటూను. నాకు ఆ అమ్మాయిని చూస్తే చాలా జాలివేసింది వాడైనట్లయినా, తర్జనిగడ్డముమీద పెట్టుకొని, "ఓసి వెర్రిదానా! ఎంతఅమాయకురాలవు. నావలన

పసివాడు చెడిపోవునా! అనగా నేను చెడితిననిగదా నీఅభిప్రాయము. చెడితినేయనుము. నే నెవరివలన చెడితిని. నాతండ్రివలననా లేక నీతండ్రివలననా. ఈలోకములో, ఒకరివలన ఒకరు చెడుటకాని, బాగు పడుటకాని ఎన్నటికినీ సంభవింపదు. వారివారి......" అని ఉపన్యాసము ఆరంభించాడు. "చూచారా అన్నగారూ ఇదీవరస. ఇంకనేను ఏమయ్యో గోయ్యో చూసుకోవలసిందేకాని ఇలా బతకలేన"ని కంటతడి పెట్టుకుంది. నేను తలవాచేటట్లు చివాట్లేసివచ్చాను. అంతకంటె ఏమిచెయ్యగలను. చిన్నకుర్రాడు గనుకనా, నాలుగు తగలనివ్వడానికి.

ఒకరోజు మధ్యాహ్నము నేవెళ్ళేసరికి రత్తయ్య భోంచేస్తున్నాడు. అనగా విస్తరిదగ్గర కూర్చున్నాడు. మొదటివాయి అయింది. నేవెళ్ళేసరికి కూరాఅన్నం కలుపుకుని, ముద్ద నోట్లోపెట్టకుని తుభుక్కున ఉమ్మేశి, అంటచేత్తోటి, నొసలుబాదుకుని, "కటకటా, ఎట్టిదురవస్థ! ఊరనిన్నికూరలుండ, తానీదిక్కుమాలిన కాకరకాయ లేలకొనవలె, కొనెబో నన్నడుగకుండ ఈపాడుకూర నేలవండవలయు, వండెబో నాకిష్టము లేదని తెలిసియు నా కేలవడ్డింపవలయు, నాపై యను రాగముననో అసహ్యముననో వడ్డించెబో, మతిమాలి నే నేలతినవలయు, హా పరమేశ్వరా" అని ఆరంభించాడు "వెనవఉపన్యాసం కట్టిపెట్టి నోరుముయ్యవోయి" అన్నాను. "అన్నగారు చూశారా అండి ఈహంగామా వెధవకూరకోసం, ఈదిక్కుమాలిన నాటకాలతోటి తమకి ఇంట్లోకి ఏంకావాలో ఏముందో లేదో తెలుసుకోడానికి తీరికలేక పోయె. ఆడపేనుగుని ఎన్నిటికనిచచ్చేది. కూరలేకపోతే అసలే తినలేరని, వాకట్లోకివచ్చాయికదా అని పుచ్చుకొని వండుతే, ఇంత అల్లరెందుకు. ఆఅంటచేత్తో ఆనెత్తి మొత్తుకోడమెందుకు. నేనింక ఒక్కక్షణం ఇక్కడఉండను. మావాళ్లింటికి ఒంటిగంట బండిలోపోతాను. వాళ్లు కాస్త పిండాకూడు పడెయ్యలేకపోరునాకు. ఇది నాటకం కాదు ఇల్లనీ, నేను నాటకంలో స్త్రీవేషధారిని కాక మీభార్యననీ తెలివివచ్చినప్పుడు కాకిచేత కబురంపినా వస్తాను. అందాకా మట్టుకుమళ్లీ ఈగుమ్మం తొక్కను" నని కళ్లనీళ్లుపెట్టుకుంటూ రెండుగుడ్డలు మూటకట్టుకొనికుర్రవాడిని తీసుకొని రైలుకు చక్కాపోయింది.

రత్తయ్య వెర్రిమొగము వేసుకొని దిగాలపడి కూచున్నాడు. "ఏమిరా ఇప్పుడేనా బుద్ధివచ్చిందా" అన్నాను. "అవునురా బ్రదర్. కొంచెము అతిగా వెడుతున్నాననే అనుకుంటున్నాను. మామూలుగా ఉందామనే ప్రయత్నిస్తున్నాను. కాని ఇదేబాగా అలవాటయిపోయి వదలడంలేదు. నువ్వు నన్నువదిలినా నేను నిన్ను వదలనన్నకథలాఉంది నాపని అన్నాడు. నాటినుంచీ మామూలుపంథాలోకిరావలెనని చాలాప్రయత్నం చేశాడు. కాని సాధ్యపడలేదు. అలాగే తంటాలు పడుతూ కొన్నాళ్లకు వెళ్లి భార్యను తీసుకువచ్చాడు.

ఇల్లాఉండగా కొన్నాళ్లకు, వాడి కుర్రవాడికి జబ్బుచేసింది. ప్రాణంమీదికి వచ్చిందంటే చూడ్డానికి వెళ్లాను. నేవెళ్లినకాస్సేపటికే ప్రాణంపోయింది. అంతా గొల్లుమన్నారు. పదిమందీ మూగారు లోపల లోపల విచారించి విచారించి, ఆఖరుకు 'హాతనయా' అని ఒక్క పెద్దనిట్టూర్పు విడిచాడు. దుఃఖంలో మునిగిఉన్న భార్య, నిశ్చేష్టురాలై తెల్లబోయి భర్తకేసి చూసింది. జనమంతా వెలవెలపోయారు. రత్తయ్యకు ఇదేమీ తెలియలేదు. "తనయా నీ నగుమోముచూపి" అని ముఖం ఎత్తపోయేసరికి, 'ఆఁ ఆఁ' అని భార్య వాడినోటిమీద చెయ్యిఅడ్డుపెట్టింది. దానితో తెలివి తెచ్చుకున్నాడు. **జరగవలసినదంతా జరిగినతరువాత, ఆవిడ పుట్టింటికి వెళ్లిపోయింది. ఏడాది అయింది ఇంకారాలేదు. వాడు పాపం మునుపటిమనిషే కాదు. కాని ఎన్నిప్రయత్నాలుచేసినా ఇంకా మామూలుధోరణిలోకి రాలేదు.

చూడండి ఎంత స్వల్పవిషయం ఎంతవరకు వెళ్లిందో. ఆరోజున ఒక్కళ్లమేనా ఇంతవరకూ వస్తుందని కలలోనేనా అనుకోలేదుకదా.